

УДК 37.014.5

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В НІМЕЧЧИНІ

Н.Б. Хамська, Д.В. Матіюк

У статті висвітлено актуальність проблеми розвитку інклюзивної освіти в Україні. Здійснено огляд праць сучасних науковців з проблем розвитку інклюзивної освіти в Україні та закордоном. На основі аналізу періоджерел зарубіжних науковців висвітлено особливості розвитку інклюзивної освіти в Німеччині, де існує усталена система підготовки майбутніх учителів до роботи з дітьми з особливими потребами. У статті розглядається законодавча база щодо цього напрямку освіти. Проведено аналіз діяльності шкіл у Німеччині, в яких здійснюється спільне навчання дітей з особливими потребами та їх однолітків. Виявлено, що індивідуальний підхід до навчання є визначальним. Визначено особливості підготовки майбутніх учителів у сфері інклюзивної освіти. Висвітлено різні форми та методи теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів до цього напрямку діяльності. Охарактеризовано навчальну програму, яка розрахована на тих, хто поєднує навчання із професійною діяльністю.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з особливими потребами, індивідуальний підхід до учня, професійна підготовка майбутнього вчителя.

РАЗВИТИЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ГЕРМАНИИ

Н.Б. Хамская, Д.В. Матиюк

В статье обоснована актуальность проблемы развития инклюзивного образования в Украине. Осуществлен обзор работ современных ученых по проблемам развития инклюзивного образования в Украине и за рубежом. На основе первоисточников зарубежных ученых освещены особенности развития инклюзивного образования в Германии в которой существует устоявшаяся система подготовки будущих учителей к работе с детьми с особыми потребностями. В статье рассматривается законодательная база в этом направлении образования. Проведен анализ деятельности работы школ Германии в которых осуществляется совместное обучение детей с особыми

потребностями и их сверстников.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми потребностями, индивидуальный подход к ученику, профессиональная подготовка будущего учителя.

THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION IN GERMANY

N.B. Khams'ka, D.V. Matiuk

The actuality of the inclusive education development in Ukraine is shown in the article. The survey of the researches of modern scientists' on the problem of inclusive education development in Ukraine and abroad is conducted. On the basis of original sources of the foreign scientists the peculiarities of the inclusive education development in Germany are shown, where there is a set system of future teachers' preparation for work with children with special needs. The legislative basis for this direction of education is overviewed in the article. The work of schools in Germany is analyzed where children with special needs learn together with their peers. The role of the individual approach to studying is considered to be decisive. The peculiarities of future teachers' preparation in the inclusive education sphere are identified. Different forms and methods of future teachers' preparation for work in this sphere are shown. The educational programme for those, who combine studying and professional activity, is characterized.

Key words: inclusive education, children with special needs, individual approach to the pupil, future teacher's professional preparation.

Однією із ознак гуманізованого суспільства є забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього навчального закладу. У зв'язку з цим великого значення набуває використання гнучкої індивідуалізованої системи навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку, яка будується на принципах визнання різноманітності в освіті та вихованні і підтримці дітей з обмеженими можливостями. Мова йде про інклюзивну освіту як новий напрям в педагогіці.

У вітчизняній науці питання інклюзивної освіти висвітлюється у працях науковців Ю. Богінської, С Єфименко, А. Колупасової, Г. Нікуліної та інших. Концептуальні засади інклюзивної освіти розробляють Н. Софій та Ю. Найда; інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен розглядає В. Бондар; наукові засади управління інклюзивним освітнім простором висвітлює І. Лапшина.

Зарубіжний досвід з питань інклюзивної освіти висвітлюють українські науковці, Л. Пуховська - підготовка майбутніх учителів до роботи в системі інклюзивної освіти країн Західної Європи, Польщі (А. Василюк), Англії та Уельсу (Ю. Кіщенко) та ін.

Професійна підготовка вчителів стала предметом дослідження зарубіжних науковців, зокрема, Тім Лорман, Джоан Депплер, Девід Харві розглядають інклюзивний підхід до побудови навчального процесу; Джуді Лупарт досліджує поточний контроль та оцінку навчальної діяльності в інклюзивному класі; Стефані А. Паркер та Вікторія П. Дей висвітлюють сприяння інклюзії шляхом забезпечення навчального лідерства тощо.

Безперечним є те, що для розвитку вітчизняної науки цінним надбанням є вивчення зарубіжного досвіду. Саме тому на основі аналізу першоджерел зарубіжних науковців ми висвітлюємо розвиток інклюзивної освіти в Німеччині.

Перш за все у цій країні сформовано законодавчу базу. В основному законі (Grundgesetz, Artikel 3), в дванадцятій книзі соціального кодексу (Sozialgesetzbuch XII - Sozialhilfe) зазначається право дітей з особливими потребами на освіту та навчання відповідно до їх потреб. Зокрема, у вступі до статті 3 зазначається: «Ніхто не повинен зазнавати дискримінації через свої обмежені можливості» [1].

Рівні можливості цієї категорії людей гарантовані розробкою низки законодавчих основ медичної та професійної реабілітації. Їх зміст відображає дотримання правил для людей з обмеженими можливостями та людей, які мають ризик виключення. Окрім того, у цих документах висвітлено спеціальні правила, які забезпечують участь людей з особливими потребами в здобутті освіти.

Законодавчі рекомендації стосуються всіх учнів з особливими освітніми

потребами, незалежно від того, чи вони отримують підтримку в загальноосвітній школі чи в спеціальній школі для дітей (Förderschule), які відстають у розвитку та дітей-інвалідів. До основних рекомендацій були розроблені додаткові, які приділяють значну увагу розвитку зору, слуху, мовлення. Також великого значення надається фізичному розвитку, руховій активності дітей, їх емоційному та соціальному розвитку.

Під час прийняття рішення стосовно вибору навчального закладу враховуються наступні питання:

- які заходи, з тих що проводяться в школі, будуть найкращими для учнів;
- який тип школи необхідний для дитини;
- наскільки сприятливі умови створені в школі для особистої підтримки;
- які фактори матимуть позитивний вплив на навчання учнів;
- чи потребують учні додаткових матеріалів;
- що потрібно, щоб покращити навчальні можливості кожного учня;
- яка інтенсивність інклюзивної освіти потрібна для кожного учня.

У випадку потреби додаткового фінансування для технічного забезпечення, транспорту, необхідного для відвідування школи, архітектурних модифікацій для кращого доступу і так далі, питання фінансування вирішується керівництвом школи та відділом соціальної підтримки й добробуту [2].

Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 року була прийнята Конвенція про права людей з обмеженими можливостями, яка вступила в силу 3 травня 2008 року [3]. З 2009 року цей документ є обов'язковим для Німеччини. В 2013-2014 навчальному році в Німеччині було 500500 учнів або 6,8%, які потребували особливого навчання. З 2009 року комісія ЮНЕСКО та Фонд Бертельсман (Bertelsmann) відзначають німецькі школи, які зразково організовують спільне навчання дітей з особливими потребами та звичайних дітей [4].

У процесі дослідження нами було проаналізовано роботу шкіл в Німеччині, в яких здійснюється спільне навчання дітей з особливими потребами та їх однолітків. Заслугує на увагу робота школи Erika-Mann-Schule in Berlin-Wedding, яка з 1998 року розвивається як «школа для всіх дітей». Основним напрямком діяльності початкової школи є інклюзивна освіта. В ній навчається 600 школярів, 8% яких потребують особливого педагогічного підходу. Всі вони

навчаються разом та отримують індивідуальну підтримку. В школі навчаються як діти з особливими потребами, так і високообдаровані діти, як діти з забезпечених родин, так і ті, чий батьки є безробітними. Учні школи представляють 20 країн світу. На основі регулярного аналізу здібностей та успіхів для кожної дитини в перші 4 роки навчання розробляється індивідуальний навчальний план. На початку навчального року всі батьки отримують вимоги щодо того, що діти повинні знати на кінець навчального року, у випадку необхідності з перекладом на рідну мову. Крім того, школа надає батькам підтримку у тому, щоб вони стали партнерами своїх дітей у навчанні. В ході інтегрованого навчального процесу учні першого та другого класу часто навчаються разом. Особливістю школи є постійна постановка театральних вистав, що сприяє виявленню та розвитку здібностей та талантів кожної дитини. Завдяки театральним виставам діти проявляють різні грані свого таланту та здобувають цінний досвід самопрезентації. Щотижневий театральний урок сприяє не лише розвитку мовної компетенції та соціальної взаємодії, але й дає дітям змогу отримати перше визнання та повірити в себе. Варто відзначити, що школа активно співпрацює з позашкільними партнерами. У співпраці з союзом захисту дітей забезпечується підтримка дітей з 6 ранку до 6 вечора. Причому діти з обмеженими психофізичними можливостями можуть продовжувати навчання у різних типах навчальних закладів і після навчання у початковій школі [5].

Важливою передумовою розвитку шкільної інклюзивної системи освіти є відповідна підготовка вчителів. Для її удосконалення актуальним є вивчення передового зарубіжного досвіду та екстраполяція кращих його надбань у вітчизняну систему вищої освіти. Цінним у цьому напрямку є організація підготовки майбутніх учителів до роботи з дітьми з особливими потребами в Німеччині, оскільки високу оцінку отримано від комісії ЮНЕСКО та Фонду Бертельсман (Bertelsmann).

На основі аналізу Інтернет-ресурсів ми визначили особливості підготовки майбутніх учителів до роботи в галузі інклюзивної освіти в Німеччині.

З метою вивчення досвіду з вищезначеного напрямку було проаналізовано діяльність фахової вищої школи (Fachhochschule des Mittelstands), яка знаходиться в університетських містечках у Бамберзі, Більфельді, Ганновері,

Кьольні, Мюнхені, Росток, Пульхаймі, Шверіні та пропонує програми здобуття освітнього ступеня бакалавра з олігофренопедагогіки та інклюзивної педагогіки [6].

Ця спеціальність відповідає зростаючому попиту на фахівців, які були б компетентними у виконанні освітніх та виховних завдань і могли б турбуватися про дітей з особливими потребами. В процесі навчання студенти вивчають подальші суспільно-важливі напрямки освіти та виховання, ключові питання освітньої справедливості, яка є підґрунтям для професійного становлення. Фахова підготовка забезпечує розвиток соціальних, олігофренопедагогічних та інклюзивно педагогічних компетенцій з перспективами та вимогами менеджменту. З огляду на подальшу керівну функцію та прояви самостійності у роботі вивчаються також менеджмент, основи підприємницької діяльності, основи правознавства. Головною метою навчання є формування такого мислення, яке б давало змогу знайти педагогічне вирішення проблеми та дозволило б з самого початку залучити людину до повноцінної та рівноправної участі в суспільних процесах - незалежно від віку, статі, етнічного, соціального походження та індивідуальних здібностей. Під час лекційних занять з інклюзивної освіти, аспектів психології цього напрямку, професіоналізації розвивається новий підхід до інклюзивного навчання, який поступово переноситься у реальну професійну діяльність. Окрім фахових знань, які отримують студенти, у процесі професійної підготовки передбачено формування їх особистісних якостей. А тому до навчального плану введено тематику лекцій з командної роботи, підготовки до ведення розмови, організації спілкування і взаємодії. З метою поєднання професійного досвіду та теоретичних знань, та подальшого професійного розвитку, студенти готують та презентують дослідницький проект з олігофренопедагогіки. Окрім диплому бакалавра з напрямку інклюзивної освіти, студенти отримують кваліфікацію визнаного державою фахівця з олігофренопедагогіки.

Можливість подачі документів для вступу існує протягом року, навчальний рік починається з жовтня. Термін навчання складає 4 роки (12 триместрів).

З метою розвитку професійної компетентності студенти вивчають такі предмети: соціальнопедагогічної (різноманітність та інклюзія, підтримка розвитку

та реабілітація I, підтримка розвитку та реабілітація II, педагогічна діагностика I, педагогічна діагностика II, основи психології розвитку, аспекти психології розвитку в інклюзії, професіоналізація в інклюзивній педагогіці, медичні основи олігофренопедагогічної роботи), особистісно-соціальної (робота в команді та ведення розмови, самоуправління, професіоналізм та керівництво ідентичністю), компетенція менеджменту (консультація, вчення про основи підприємництва та основи підприємницької діяльності, законодавчі основи соціально-педагогічної роботи), компетенція активності та дій (навчання на практиці, наукова робота, дослідницький проект з олігофренопедагогіки). Випускники бакалаврату можуть працювати фахівцями з олігофренопедагогіки та інклюзивної педагогіки (в яслях, в дитячому садочку, в групі продовженого дня, в гуртожитку), в галузі підвищення кваліфікації, в центрах розвитку та допомоги дітям і молоді з зазначеного напрямку підготовки.

Також заслуговує на увагу система прийому на навчання, а саме подача документів в режимі онлайн, різноманітні групові завдання, профорієнтаційний тест та компетентнісна діагностика [6].

Варто відзначити можливості, які надає навчальний заклад для своїх випускників, зокрема систему безкоштовних воркшопів та тренінгів, які передбачають проведення викладачами університету майстер-класів в школі, в якій працює випускник закладу, проведення теоретичних та практичних занять для школярів з особливими потребами [7].

Цікавою також є наявність при університеті центру планування кар'єри (CareerServiceCenter), який надає підтримку студентам в процесі навчання та допомагає якнайкраще підготуватися до професійної діяльності. Ця підготовка розпочинається в першому триместрі та пропонує змістовну пропозицію з воркшопів - від того, як правильно оцінювати знання учнів з особливими потребами до тренінгів з реторики. Варто відзначити, що центр співпрацює з досвідченими роботодавцями, які також підтримують студентів при проходженні практики та на початку професійної діяльності.

Індивідуальна підтримка і допомога надається майбутнім фахівцям в організації зарубіжної практики або навчання через міжнародний офіс (Internationaloffice) у вищих школах, які є партнерами навчального закладу. Саме

міжнародний офіс підтримує багаточисельні контакти з зарубіжними університетами та організаціями та є так званою «контактною особою» для подачі заявки на участь у програмі Erasmus+ . Зазвичай студенти отримують змогу пройти зарубіжну практику тривалістю від 2 до 12 місяців [8].

Проходження практики (Studium in der Praxis) є важливою складовою навчального процесу та дає змогу студентам закріпити теоретичні знання та набутти практичного досвіду їх застосування. Зазвичай практика триває 24 тижні та забезпечує ґрунтовну підготовку до майбутньої професійної діяльності.

Цікавою є навчальна програма, розрахована на тих, хто поєднує навчання із професійною діяльністю. Підготовка майбутніх фахівців у вищій школі здійснюється шляхом дистанційного навчання: он-лайн лекції та самостійного навчання на основі концепції blended-learning. Студенти мають змогу зареєструватися на онлайн платформі вдома або на робочому місці та брати участь у віртуальних лекціях. Для оптимального поєднання роботи й навчання заздалегідь визначаються та плануються дні, в які необхідна присутність студента. Така форма навчання (Teilzeitstudium) дає змогу здобути академічну освіту тим, хто навчається та водночас працює, коли це необхідно роботодавцю.

Вивчення зарубіжного досвіду з питань підготовки майбутніх учителів до роботи з дітьми з особливими потребами дає можливість екстраполювати кращі його здобутки у вітчизняну систему інклюзивної освіти та на його основі виробляти власний досвід. Заслуговує на увагу та більш глибоке вивчення навчальних планів, програм з підготовки фахівців цього напрямку, а також упровадження в систему професійної підготовки майбутніх фахівців ВНЗ України такої важливої ланки освітнього процесу як педагогічна практика. Впровадження потребують сучасні форми та методи професійної підготовки майбутніх учителів для роботи з дітьми з особливими потребами.

Отже, у європейських країнах, зокрема у Німеччині, склалася чітка цілісна система розвитку інклюзивної освіти, яка сприяє адаптації людини з особливими потребами в суспільство.

Література

1. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art. 3 [Електронний ресурс] https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_3.html.
2. European Agency for Special Needs and Inclusive Education, Germany Overview [Електронний ресурс] <https://www.european-agency.org/country-information/germany/national-overview/complete-national-overview>
3. Convention on the Rights of Persons with Disabilities [Електронний ресурс] <http://www.humanrights.ch/en/standards/un-treaties/disabilities>
4. Deutsche UNESCO-Kommission [Електронний ресурс] <http://www.unesco.de/bildung/inklusive-bildung/jakob-muth-preis.html>.
5. Erika-Mann-Grundschule [Електронний ресурс] <http://www.erika-mann-grundschule.com>
6. Staatlich anerkannte, private Fachhochschule des Mittelstands (FHM) [Електронний ресурс] <http://www.fh-mittelstand.de/heil-und-inklusionspaedagogik>
7. Staatlich anerkannte, private Fachhochschule des Mittelstands (FHM), Schulworkshops für ihre Unterrichtseinheiten
8. [Електронний ресурс] <http://www.fh-mittelstand.de/kontakt/fuer-lehrer>
9. Staatlich anerkannte, private Fachhochschule des Mittelstands (FHM), International Office [Електронний ресурс] http://www.fh-mittelstand.de/international_office.